

МАРТИН ПАЛУДАН-МЁЛЛЕР

Университет г. Осака, Япония

«ЛОВУШКИ» ДАТСКОГО ЯЗЫКА

Ключевые слова: датский язык, грамматика, методика преподавания.

Настоящая статья опирается на практический опыт преподавания датского языка: проанализированы сотни типичных ошибок в письменных работах студентов старших курсов, изучавших датский язык в Карловом университете (Прага) в 2012–2013 гг. Кроме трудностей, связанных с овладением идиоматикой, наблюдается ряд «интересных» ошибок, которые можно разделить на несколько групп: 1) сочетаемость глагола и подлежащего; 2) предлоги; 3) конструкции с ‘det’ и ‘der’; 4) наречия с -t и без -t; 5) синтаксические ограничения, накладываемые на бранные слова-наречия. Предлагаемый в статье подход к решению проблем — взаимосвязь грамматики и логики с опорой на опыт преподавания. Данное исследование не ставит своей целью выработку универсальных решений, оно предлагает репрезентативный материал, который может послужить основой для дальнейшей работы по этой теме.

MARTIN PALUDAN-MÜLLER

Osaka University, Japan

DANSKE FALDGRUBER

Keywords: Danish, grammar, teaching methods.

Danish pitfalls. The starting point for this article was empirical: hundreds of observations of typical problems in the homework of my advanced students of Danish at Charles University in Prague, 2012–13. Apart from difficulties with idioms the ‘interesting’ mistakes turned out to fall into groups concerning: I. Verb-object collocations; II. Prepositions; III. Constructions with ‘det’

or 'der'; IV. Adverbs with or without t-ending; V. Swear words as sentence adverbs thus being syntactically restricted. My approach to disentangling the problems is a combination of grammar and logic based on my teaching experience. The aim is not to draw universal conclusions, but to show a representative material, which can hopefully inspire to further exercises.

I det følgende har jeg samlet og analyseret eksempler fra mine tjekiske studenters skriftlige arbejder — med henblik på at fremhjelpe et overblik over vanskeligheder ved at skrive dansk på de højere niveauer af studiet ved udenlandske universiteter. Skønt typiske vanskeligheder varierer med den studerendes modersmål og andre fremmedsprogs indflydelse, rummer materialet nok udfordringer for mange udlændinge. — Jeg forsøger 'induktivt' at udrede vanskelighederne og finde mønstre i kollokationerne ved at kombinere grammatik og logik i artiklen, der hverken går ud fra eller ender i en samlet teori. Eksemplerne er grupperet efter hovedproblemer, men andre fejl rettes også undervejs. Forhåbentlig er der inspiration til videre stilistiske øvelser.

I. Verber og deres objekter

1) "Man kan aldrig forvente med sikkerhed, hvornår lykken kommer eller forlader."

→ *'Man kan aldrig forudsige (/forudse/vide) med sikkerhed, hvornår lykken kommer eller går.'*

'Forlader' skal have et objekt, men fremfor at efterstille 'en' (objektformen af 'man'), kan man ved at udskifte verbet med 'går' opnå samklang med det ligeledes intransitive 'kommer'.

'Forudsige' er bedre end 'forvente'. Skønt begge er transitive, har 'forudsige' et større spektrum af mulige objekter: disse kan udtrykke såvel usikkerhed som sikkerhed. Man kan både forvente og forudsige, at noget indtræffer, men er objektet et indirekte spørgsmål som i eksempel 1 indledt med 'hvornår', 'hvordan', 'hvilken', 'hvor' eller 'hvem', kan vi ikke 'forvente' det, men godt 'vide', 'forudse' eller 'forudsige' det. Det samme gælder: 'om lykken kommer'.

2) "Maria klagede til Jens over de ødelæggende møbler."

→ *'de ødelagte møbler'*: perfektum participium passiv, da møblerne ikke er agens for at ødelægge noget objekt.

3) “Den gamle kærlighed, der jo aldrig ruster, får en anden chance. Men det tager ikke længe, indtil Robert går væk fra hende.”

→ *‘Den gamle kærlighed, der jo aldrig ruster, får en ny chance. Men det varer ikke længe / det tager ikke lang tid, før Robert forlader hende.’*
(Endnu bedre: *‘der går ikke lang tid’*).

Kontaminationer af udtryk ‘forklares’ ofte med, at ‘sådan siger man ikke’, men her er der en grammatisk forskel mellem ‘varer’ og ‘tager’ på spil. Forvirringen opstår, da verberne ligner synonyme i sætningerne: ‘Det varer 5 minutter’ og: ‘Det tager 5 minutter’. Hvis synonymitet defineres som substituerbarhed, er de synonyme her. Men det sidstnævnte verbum er transitivt; derfor kan vi med objekt sige: ‘Det tager tid’, mens adverbiet ‘længe’ ikke kan være objekt. Den intransitive sætning: ‘Det varer 5 minutter’ svarer til prædikationerne: ‘Hun er 20 år’, ‘Jeg vejer 80 kg’ eller: ‘Flagstangen måler 10 m’. Man kan sige: ‘Det varer lang tid’, men ikke uden ‘lang’.

4) “Men der kom en nat og en dag, der skiftede alting.”

‘Skifter’ kan optræde intransitivt som i: ‘Vejret/tiderne/moden skifter’ eller transitivt (med tryksvagt verbum og ubestemt objekt) som i: ‘Jeg skifter tøj/arbejde/navn’. Vejret, tiderne og moden kan endvidere ‘ændre sig’ eller ‘forandre sig’. Derimod kan jeg ikke ændre/forandre tøj i betydningen ‘skifte’. Med tryk på verbet kan jeg godt ændre/forandre noget tøj eller tøjet, hvis jeg har lært at sy. Uden tryk på verbet kan jeg såvel ‘ændre’ som ‘skifte’ stil. Men i eksempel 4 må verbet have tryk.

I en sætning som: ‘Elektrikeren skiftede sikringen’ er verbet både trykstærkt (når substantivet er i bestemt form) og transitivt, men da betyder det: at udskifte, at erstatte noget med noget andet. Men da man ikke kan udskifte det restløse ‘alting’, kun muligvis ændre (oplevelsen af) det bestående, som man ændrer sin stil eller noget tøj, omskrives sætningen:

→ *‘Men der kom en nat og en dag, der ændrede (/forandrede) alting.’*

5) “Hun stoppede at være bange.”

→ *‘Hun holdt op med at være bange.’* Hverken ‘stoppe’ eller ‘standse’ kan tage infinitiv som objekt.

6) “Søren havde stoppet på universitet.”

→ *‘Søren var stoppet (/holdt op) på universitetet.’* Prøven havde stoppet ham. Samme forskel i perfektum og pluskvamperfektum mellem

intransitiv og transitiv brug ses fx i verbet 'flytte': 'Jeg er/var flyttet.' / 'Jeg har/havde flyttet bordet.'

7) "Jeg vil gerne have det her lidt mere hyggeligt."

I denne ordstilling opfattes 'det her' under ét, påpegende: som afgrænsning af et fysisk fænomen eller område. Vi må derfor adskille (formelt) objekt og stedsadverbium:

→ 'Jeg vil gerne have det lidt mere hyggeligt her'.

II. Præpositioner

Af

Først tre eksempler med mulig engelsk påvirkning:

8) "Du siger, at jeg er mand og hovedet af huset!"

9) "Hans far elskede også fodbold, og fodbold blev passionen af Johans liv."

10) "Og det var slut af deres kamp imod Nørrebro."

Alle tre betydninger kan udtrykkes med engelsk of-genitiv, der ret sjældent svarer til dansk 'af'.

Ad 8): Her normaliseres bedst med s-genitiv:

→ 'husets herre'.

Ad 9): Her vil (dobbel) s-genitiv være klodset: 'Johans livs passion'. Jeg anbefaler:

→ 'passionen i Johans liv'.

Ad 10): De sidste minutter udgør 'kampens slutning' eller (svarende til engelsk of-genitiv) 'slutningen af kampen'. Derimod siger vi, når meningen som her er det faktum, at noget er forbi:

→ 'slut på'

11) "Pludselig blev hun forskrækket af sådan en tanke og trykkede kærligt og skræmt Tores hånd."

Mens man umiddelbart bliver forskrækket af noget ydre, som sker på et øjeblik (en eksplosion, en ulykke eller en persons uventede tilsynkomst), beskriver 'forskækket → over noget' som her refleksion over ubehagelige oplysninger, tanker eller indtryk.

12) “Det, der gør Nordbrandts digte specielle, og hvad digtet „Gader“ er en god prøve af, er blandingen af disse »materielle« billeder med bevidstheden, som står bag dem, som trænger igennem, som er deres skaber.”

→ *‘en god prøve på’* — i lighed med ‘Sangeren gav en prøve på sin kunst’, idet han demonstrerede den. Analogt hermed er udtrykket ‘et bevis på’.

13) Der ventede et helt nyt liv for ham, et liv af fodboldspiller.

→ *‘Der ventede ham et helt nyt liv, et liv som fodboldspiller.’* — konjunktionen ‘som’ angiver her arten/indholdet, ligesom hvis man har et arbejde ‘som’ dansklærer.

14) “Han blev udnævnt til couchen af holdet.”

Man bliver udnævnt til en funktion, som står i ubestemt form, altså: ‘Han blev udnævnt til træner af holdet.’ Denne korrekte sætning fortæller, at holdet (agens) udnævnte ham til træner. Meningen var dog snarere, at:

→ *‘Han blev udnævnt til træner for holdet.’* eller: → *‘Han blev udnævnt til holdets træner.’*

For

15) “Da han vågnede, besluttede han sig for at åbne sin egen forretning.”

I en kontekst, hvor det har drejet sig om for eller imod, er dette korrekt — ellers:

→ *(...) besluttede han sig til at åbne sin egen forretning’.*

16) “De havde ikke penge nok for at åbne deres musikforretning.”

Objektivt set havde de fx tid, men ikke penge nok → til at åbne forretningen — måske fordi deres tilbud ikke var godt nok for den grådige udlejer. Skjorten er objektivt set for lille til mig, hvis jeg ikke kan knappe den, men den kan også være for moderne for mig, altså subjektivt: for min smag.

17) “Han har skrevet sådan en pæn sang for hende.”

Hvis hun er sangskriver med influenza, kan han godt have gjort hendes arbejde for hende, men er sangen en gave eller hyldest til hende, har han skrevet den → til hende.

18) “Sørens forældre var i begyndelsen meget skuffede over, at Søren var holdt op på universitet, men da de så, hvor meget lykkeligere han blev, kunne de se, at det var en god idé, og de var glade for ham.”

Forældrene har forhåbentlig hele tiden været glade for deres søn, og denne kærlighed gør, at de føler med ham i lyst og nød. De var da ved synet af hans lykke empatisk → glade på hans vegne’.

I

19) “Hvor var han glad! I en uge havde de fundet et fint rum.”

→ ‘På en uge havde de fundet et fint lokale.’

De havde ledt efter et butikslokale i en uge. Det havde taget en uge at finde det.

20) “Og så pakkede han op sine ting, og i en time var han væk.”

→ ‘Og så pakkede han sine ting, og efter en time var han væk.’

Da historien intet melder om hans tilbagekomst efter 60 minutter, må meningen være, at han forsvandt efter fuldførelsen af en times pakning. Han pakkede på en time. Derefter gik han.

21) “En dag kom han i en stor by med et pænt slot.”

→ ‘En dag kom han til en stor by med et pænt slot.’

Typisk forbinder et dynamisk verbum som ‘komme’ sig med en retningspræposition, mens et statisk verbum forbinder sig med en positionel præposition. Men hvad så med: ‘Hun kom i skole’? Til forskel fra vort eksempel er det en tryktabsforbindelse, som (analogt med: ‘at gå i skole’) ikke beskriver et konkret sted. Det gør derimod: ‘Hun kom/ankom til skolen’ — med trykstærkt verbum.

Om

22) “De er overbeviste, at hun skal forlade ham.”

→ ‘De er overbeviste om, at hun skal forlade ham.’

Modsat engelsk kan dansk ikke undvære præpositionen til at angive overbevisningens indhold.

Over

23) “Han var meget trist, at han ikke kunne spille fodbold i et par måneder.”

→ ‘Han var meget trist over, at han ikke kunne spille fodbold i et par måneder.’

Vi kan ikke undvære præpositionen, som angiver grunden.

Mentale beskrivelser af typen 22 og 23 har præposition: 'bange for', 'bevidst om', 'enig i', 'enige om', 'glad for/over', 'ked af', 'rørt over', 'sikker på', 'skuffet over', 'taknemmelig for/over', 'tilfreds med', 'vred over'.

24) "Hun har tænkt over ham siden den dag."

Man tænker normalt → på en person eller en ting, mens man kan tænke over, altså overveje, en sag. Hun tænker måske over hans forslag.

25) "Men ordsproget ovenovre kan forstås lidt anderledes."

Hvorfor eksisterer (adverbiet?) 'ovenovre' ikke — så lidt som 'nedenunder'?

Som præposition om fysisk position betegner 'over' en vertikal forskel: 'Vi bor over et værtshus.' Men som retningsadverbium peger det horisontalt mod 'den anden side' som i: 'Jeg skal over til genboen.' I det tilsvarende statiske: 'Jeg var ovre hos genboen' ses, at adverbiet 'ovre' (ligesom 'herovre' og 'derovre') er bundet til andre betydninger end højdeforskel, hvilket umuliggør sammensætningen 'ovenovre'. På besøg nedenunder kan jeg sige: 'Jeg bor ovenpå'. Men i vort eksempel skal det (anaforisk) hedde:

→ 'Men ordsproget ovenfor kan forstås lidt anderledes.'

Til

26) "Johan skal til skadestuen."

Sætningen er rigtig, hvis den skal beskrive målet for transport, men mener vi, at han skal behandles indenfor, skal han → på skadestuen.

27) "Hanne havde aldrig været til Ikea før."

→ 'Hanne havde aldrig været i Ikea før.'

Her er måske engelsk påvirkning. Det statiske 'være' forbindes normalt ikke med retningsadverbiet 'til'. Dog er det muligt om aktiviteter, som man 'går til': 'Jeg har været til jazzballet.'

28) "Nej, det kan du ikke gøre til mig! Jeg elsker dig jo!"

→ 'Nej, det kan du ikke gøre mod mig!'

Man handler fx venligt mod en person: er sød mod denne.

29) "Man skulle gøre op med den traditionelle binære tænkning og modtage og acceptere de ting, som sker til ham eller hende."

Noget sker ‘med’ eller ‘for’ en person — afhængig af, om det ses udefra eller indefra, objektivt eller som oplevelse. Noget kan derfor ikke ske ‘for’ en ting, kun ‘med’ den. Da vort eksempel derimod vedrører bevidsthedsprocesser, skal det være:

→ ‘(...) *de ting, som sker for en.*’

30) “Han gik ud til soveværelset og begyndte at pakke sit tøj til kufferten.”

→ ‘*Han gik ind i soveværelset og begyndte at pakke sit tøj i kufferten.*’

Til forskel fra køkken og badeværelse ses soveværelset traditionelt som et af boligens inderste, centrale rum. Imellem boligens rum går vi ikke ‘til’, men ‘ud i’ køkkenet eller ‘ind i’ stuen.

III. ‘det’ eller ‘der’

31) “Det findes mange mennesker, der tror, at det er yderst sundt at dyrke nogen sport.”

Som introduktion af nogets eksistens (‘findes’) skal det være:

→ ‘*Der findes mange mennesker, der tror, at det er yderst sundt at dyrke (en) sport.*’

32) “Hver dag ventede han på arbejdstids slut og kiggede næsten hver tyvende minut på uret hængende på en af kontorets vægge, især når der var solskinsdag.”

→ ‘Hver dag ventede han på arbejdstidens afslutning/ophør og kiggede næsten hvert tyvende minut på uret, som hang på en af kontorets vægge, især når det var en solskinsdag.’

Han er nu fri for at hænge på væggen. Men hvorfor kan man ikke introducere eksistensen af en solskinsdag med ‘der er’? Se først følgende eksempel:

33) “Der er et solskinvejr derude.”

→ ‘*Det er solskinsvejr (udenfor).*’

Hvorfor tænker man ikke, at der eksisterer et solskinsvejr? I eksempel 31 var den tilsigtede nye information at introducere eksistensen af ‘mennesker, der tror, at det er yderst sundt at dyrke (en) sport’. Sådanne individer kunne tænkes at have været helt ukendte for tilhøreren. Men at der overhovedet eksisterer solskinsvejr eller solskinsdage, kan ikke være nyt, hvis man forstår ordet ‘solskin’. Alle ved også, at det altid er et

eller andet vejr og en eller anden dag, hvorfor eksemplerne 32 og 33 bør udtrykke prædikationer i et kendt mulighedsrum: beskrivelser af vejret og dagen, ikke nye eksistensdomme om individuelle elementer.

34) “Det var 2:2 og 10 minutter tilbage.”

Her drejer det sig heller ikke først om en eksistensdom, men en beskrivelse af stillingen i kampen. Derimod er den anden oplysning en eksistensdom, hvilket udelukker fælles subjekt:

→ *‘Det stod 2-2, og der var 10 minutter tilbage.’*

IV. Adverbier med eller uden t-endelse

Den svære regel om, at visse adverbier i ‘uegentlig’ betydning mister -t, kan vises i en mulig sætning: ‘Pludselig rejste han sig pludseligt.’ Det første er et sætningsadverbium og betyder, at det var ‘uventet’, at han gjorde det, mens det andet adverbium beskriver selve bevægelsens brathed.

35) “Da al bagagen er anbragt i bussen, er de færdige, men de selvfølgelig siger hej til deres børn og kvinder.”

→ *‘Da al bagagen er anbragt i bussen, er de klar, men de siger selvfølgelig farvel til deres børn og koner.’*

De siger næppe farvel på en selvfølgelig måde, men det er en selvfølge, at de gør det.

36) “Han opdager, at Martina egentligt er Světlana.”

→ *‘Han opdager, at Martina egentlig er Světlana.’*

Som adverbium har ‘egentlig’ sjældent -t bortset fra i udtrykket ‘egentligt talt’. Det optræder normalt som sætningsadverbium — i uegentlig betydning! Eksistentialistisk må man dog kunne tale om at ‘leve egentligt’, hvilket turde være den ‘egentlige’ betydning.

V. Bandeord

37) “Hvorfor skulle vi sgu have den her pæne lampe, når vi ikke har penge nok til at købe lækker mad eller gå i biografen af og til?”

Mange bandeord er sætningsadverbier, som forstærker hele påstanden — ligesom ‘da’ (se næste eksempel) og ‘jo’. Derfor kan ‘sgu’ slet ikke

bruges midt i hypotetiske sætninger eller i spørgsmål som eksempel 37. Man kunne dog forstærke 'hvorfor' ved at spørge:

→ '*Hvorfor fanden skulle vi (...)?*'

38) "Det kan da ikke koste så fandeme meget!"

Dette bandeord må placeres som sætningsadverbium:

→ '*Det kan fandeme (da) ikke koste så meget!*'

En anden mulighed er at ændre adverbets karakter, så at det kun forstærker 'meget':

→ '*Det kan da ikke koste så fandens meget!*'

Slutning

Al pædagogik må gå ud fra faktiske vanskeligheder, som man ikke kan spekulere sig frem til. Der er ingen vej uden om det tålmodige arbejde med et fremmedsprogs kollokationer. Disse er dog sjældent isolerede, men bør altid kædes sammen i mønstre. Til dette formål er vi nødt til at inddrage såvel logik som grammatik.

Палудан-Мёллер Мартин

Приглашенный лектор, университет г. Осака, Япония

Martin Paludan-Müller

Specially Appointed Professor, Osaka University.

Minoh Campus 8-1-1, Aomatani-higashi Minoh, Osaka 562-8558, Japan

E-mail: martinpm@webspeed.dk